

Odvolání podpisu

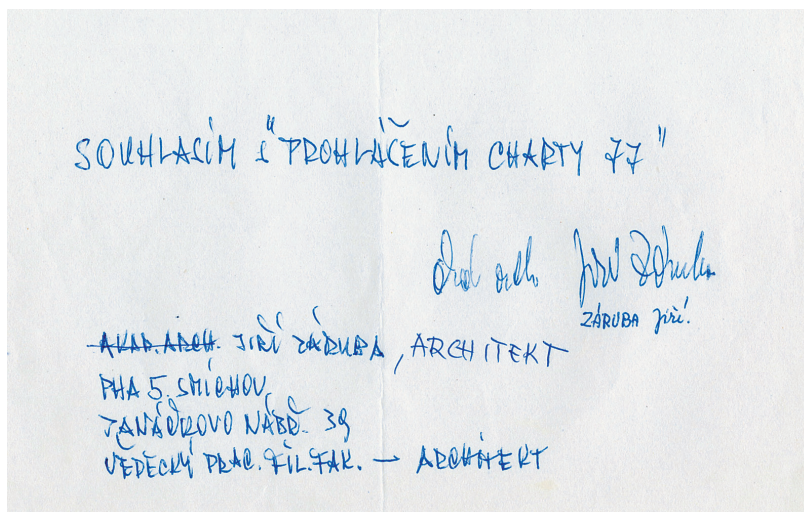
Příběh několikadenního signatáře Charty 77 Jiřího Záruby

PETR BLAŽEK

V první vlně byla v lednu 1977 zveřejněna jména 241 signatářů *Prohlášení Charty 77*. Přestože proti nim vedení Komunistické strany Československa rozpoutalo masivní dehonestáčnickou kampaň, odvolal svůj podpis pouze jediný z nich, akademický architekt Jiří Záruba. Okolnosti této kauzy přibližují, jaké metody Státní bezpečnost v té době používala proti oponentům komunistického režimu. Jsou rovněž dokladem úpadku Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, jejíž vedení tehdy s tajnou politickou policií aktivně spolupracovalo.

Na kampani proti signatářům Charty 77 se v lednu 1977 podílela řada státních institucí, mezi nimiž měla významnou roli Státní bezpečnost. V souvislosti s přípravou politického procesu s organizátory Charty 77 obdržela většina jejích signatářů předvolání k výslechu. Do konce března 1977 vyšetřovatelé StB vyslechli celkem 251 osob. Protože většina z nich měla bydliště v hlavním městě, museli být pražští vyšetřovatelé posíleni. Vyhodnocení výsledků za každý den posílal v prvních týdnech náčelník Správy vyšetřování StB plk. JUDr. Šubrt na stůl náměstkovi ministra vnitra ČSSR plk. Miroslavu Vaníčkoví. Vyšetřovatelé se podle pokynů náčelníka Správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (krycí název X. správy FMV) genmjr. Vladimíra Stárka zaměřili na organizaci podpisové akce a publikování zakládajícího manifestu Charty 77 v zahraničí. Příslušníci StB také zjišťovali, zda by vyslychaní byli ochotni se od Charty distancovat a svůj podpis odvolat.¹

Dochované výslechové protokoly ukazují, jak signatáři Charty 77 při-

Podpisový lístek Jiřího Záruby se dochoval ve vyšetřovacím spise Státní bezpečnosti

Foto: ABS

stupovali k vyšetřování. Jejich postoje je možné obecně interpretovat jako odmítání, unikání a přizpůsobení. V prvním případě část vyslychaných odmítala vypovídat nebo nesdělila vyšetřovatelům žádné věcné informace. Doslova jako mluvčí společenství

chartistů vystupoval prof. Jan Patočka, který se soustředil – jistě s vědomím, že jeho výpovědi budou číst také vysokí představitelé režimu – na trpělivé vysvětlování významu Charty 77. Druhý způsob byl nejčastější: za pomocí různých rétorických figur se

1 Blíže BLAŽEK, Petr: „Ale jiná možnost není“. Vyšetřování vzniku Charty 77. In: DEVÁTÁ, Markéta - SUK, Jiří - TŮMA, Oldřich (eds.): *Charta 77. Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977–1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77. Praha, 21.–23. března 2007.* ÚSD AV ČR – FF UK, Praha 2008, s. 225–235.

Příslušník Státní bezpečnosti, pprap. Vladimír Vaňásek, který vyslyšel Jiřího Zárubu

Foto: ABS

vyslyšání snažili uniknout nátlaku, aniž by například prozradili, u koho *Prohlášení Charty 77* podepsali. Někteří se snažili vyjít alespoň částečně vyšetřovatelům vstříc - v souhrnném hlášení z 20. ledna 1977 je uvedeno, že 32 osob nevědělo, že *Prohlášení Charty 77* bude zveřejněno v zahraničí, někteří se tím údajně cítili podvedeni a prohlásili, že by se pod něj znovu již nepodepsali. Třetí způsob - přizpůsobení se a odvolání podpisu - byl zcela výjimečný.²

Architekt Jiří Záruba byl na výslech pozván 16. ledna 1977. Podle dochovaného protokolu začal 17. ledna v 7.10 hod. a trval padesát minut. Vyšetřovatel StB pprap. Vladimír Vaňásek³ se zajímal především o okolnosti Zárubova podpisu *Prohlášení Charty 77*. Vyslychaný prohlásil, že mu je dal přečíst a podepsat muž, který se odvolával na bývalého ministra zahraničních věcí Jiřího Hájka. Z dochovaného záznamu je patrné, že Záruba během výslechu projevil ochotu ke kompromisu. Do protokolu uvedl, že s některými pasá-

223

Praha
(označení součástí)

ČVS: 3/120-77

Protokol o výslechu svědka

V Praze dne 17. 1. 1977 . 7.10 hod.

byl vyslechnut
Ak.arch. Jiří Záruba, nar. 9. října 1916 Praha
(jméno, příjmení, data a místo narození)

dřívější jméno a příjmení neznáměno

bydliště Janáčkovo náb. 39, Praha 5 - Smíchov

přechodné bydliště nemá

zaměstnání - zaměstnavatel v důchodu

průkaz totožnosti č. OP575994 HS-68 stav ženatý

vyslyšán v trestní věci ve věci tr. činu podle 98 odst. 1 tr. zákona

poměr k obviněnému

Svědka se k výslechu dostavil na základě písemného předvolání, které mu bylo doručeno dne 16. 1. 1977
Svědka byl řádně poučen o zákazu výslechu (§ 99 tr. ř.), o právu odpřít výpověď (§ 100 tr. ř.), o významu svědecké výpovědi z hlediska obecného zájmu a o trestních následcích křivé výpovědi (§ 101 odst. 1 tr. ř.), o možnostech doplnění a oprav protokolů a o možnosti námitek proti jeho obsahu (§ 103 tr. ř.).

Na počátku výslechu byl svědek řádně poučen podle shora uvedených ustanovení tr. řádu, zejména o svém právu na odepření svědecké výpovědi v případě, že by svoji výpověď srovnával tr. stíhání sobě nebo osobám blízkým ve smyslu ustanovení § 100 odst. 2 tr. řádu. K tomu svědek uvádí, že poučení rozuměl a k věci pak u v a d í l

Z titulu nebo dřívějšího pracovního zařazení mě zná mnoho lidí, avšak já je neznám. Tak tomu bylo i přesně si nepamatuji, buď v týdnu před svátky nebo mezi svátky, kdy me potkal ve vnitřní Praze muž, který me znal, svědek já jeho jméno neznám a předpokládám, že to byl buď bývalý pol tický pracovník, nebo

Poznámka: Je-li svědek zároveň poškozeným, je nutno doplnit poučení takového svědka o právech poškozeného (§ 43 odst. 1, 2, § 47 tr. ř.) a poučení poznamenat v protokole

MV č. skl. 382 četl a souhlasí: *J. Záruba*

První strana protokolu o výslechu Jiřího Záruby ze 17. ledna 1977

Foto: ABS

žemi *Prohlášení Charty 77* nesouhlasil a že nedal souhlas s publikací svého podpisu. Obdobně se vyjádřil i ke zve-

řejnění informací o tomto dokumentu v zahraničí. Na závěr výslechu nabídl, že odpoledne přinese příslušníkům

2 Nutno dodat, že specifický postoj zaujal Zbyněk Fišer (Egon Bondy), který jako jediný ze všech zcela zapřel svůj podpis. U výslechu 21. ledna 1977 prohlásil, že poprvé viděl *Prohlášení Charty 77* u Petra Uhla teprve před týdnem. Situaci mu usnadnila skutečnost, že vyšetřovatelé neměli k dispozici jeho originální podpisový lístek, který na konci prosince 1976 při sestavování seznamu signatářů roztrhal Jiří Němec s vysvětlením, že Fišera nepovažuje za svéprávného. Tamtéž, s. 230.

3 Vladimír Vaňásek (nar. 1940) - vyšetřovatel StB, původním povoláním zámečnick. Od roku 1960 člen KSČ. V letech 1964-1990 příslušník SNB. V letech 1976-1982 zařazen ve speciální skupině StB pro vyšetřování trestných činů Správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje.

StB svou kopii *Prohlášení Charty 77* a seznamu prvních signatářů, které obdržel poštou od mluvčích Charty 77.⁴

Vyšetřovatelé předali výsledkový protokol operativním pracovníkům tajné policie, kteří se poté rozhodli využít Zárubova kolísání k tomu, aby získali jeho souhlas s odvoláním podpisu pod *Prohlášením Charty 77*. Využili skutečnosti, že mu právě končila pracovní smlouva na vysoké škole, kde dlouhé roky – přes výškrtnutí z komunistické strany⁵ na počátku sedmdesátých let – působil. Byl odborným pracovníkem na katedře výchovy a vzdělávání dospělých Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde se podílel jednak na vědeckém výzkumu a jednak přednášel dějiny české kultury a bohemistiku pro cizince. Podle komplexního hodnocení, které napsal v březnu 1976 vedoucí zmíněné katedry doc. Dr. Jarolím Skalka, CSc., plnil Jiří Záruba své pracovní povinnosti pouze částečně. V dokumentu, který se dochoval v operativním svazku StB, však nejsou popsány konkrétní důvody této dílčí nespokojenosti. Doc. Skalka navrhl ponechat Zárubu v zaměstnání do 31. prosince 1976, kdy mu měla končit pracovní smlouva.⁶

Hlavním cílem opatření proti Jiřímu Zárubovi bylo odvolání podpisu *Prohlášení Charty 77*. Plán vypracovali příslušníci StB, kteří působili v 1. oddělení 3. odboru X. správy FMV.⁷ Zmíněné oddělení řídil ve funkci náčelníka mjr. Jaroslav Šrámek,⁸ který při opatření proti Jiřímu Zárubovi sehrál důležitou roli. Po dohodě

Děkan FF UK Václav Ráb a bohemista Jaroslav Tax

Foto: Archiv Univerzity Karlovy

s děkanem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze prof. RSDr. Václavem Rábem, který tuto funkci zastával v letech 1973–1986 (vedl také katedru marxisticko-leninské filozofie), připravil pohovor se Zárubou na univerzitní půdě, který se uskutečnil 24. ledna 1977. Šrámek při pohovoru vystupoval jako pracovník rektorátu univerzity.⁹

O jednání s Jiřím Zárubou se dochoval záznam, který patrně vypracoval mjr. Šrámek pro vedení ministerstva

vnitř: Arch. ZÁRUBOVI byla vysvětlena škodlivost jeho jednání a tím i poškozování dobrého jména filozofické fakulty a Univerzity Karlovy doma i v zahraničí. Byla mu zdůrazněna otázka zneužití jeho podpisu a jména ze strany antisocialistických sil v ČSSR, tak i v zahraničí. Současně mu bylo sděleno, že se tímto zařadil mezi zavilé nepřátele socialistického zřízení v ČSSR. Při poukazování na jeho angažovanost, jeho volní a morální vlastnosti byl architekt ZÁRUBA požádán o písemné odvolání svého podpisu

4 ABS, f. Vyšetřovací svazky – Centrála (dále jen MV-V), vyšetřovací spis a. č. V-33766 MV, podsv. 8, Protokol o výslechu svědka Jiřího Záruby, 17. 1. 1977.

5 Podle jednoho z dochovaných dokumentů StB Jiří Záruba působil v letech 1950–1965 v aparátu ÚV KSČ a zastával funkci vedoucího oddělení. Tamtéž, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála (dále jen MV-KR), svazek a. č. 719397 MV, Agenturní záznam, 24. 10. 1979.

6 Tamtéž, Komplexní hodnocení, 23. 3. 1976.

7 Pracovníci 3. odboru X. správy FMV se zabývali „školstvím, studenty a sportem“. K organizaci a činnosti Správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli blíže KOUTEK, Ondřej: X. správa SNB – útvar Státní bezpečnosti určený pro boj proti tzv. vnitřnímu nepříteli. *Securitas Imperii*, 2006, č. 14, s. 354–410.

8 Jaroslav Šrámek (nar. 1937) – pracovník StB, původním povoláním váhař. Od roku 1961 člen KSČ. V letech 1955–1958 registrován pod krycím jménem „Blahoslav“ jako tajný spolupracovník StB. V letech 1959–1985 příslušník SNB.

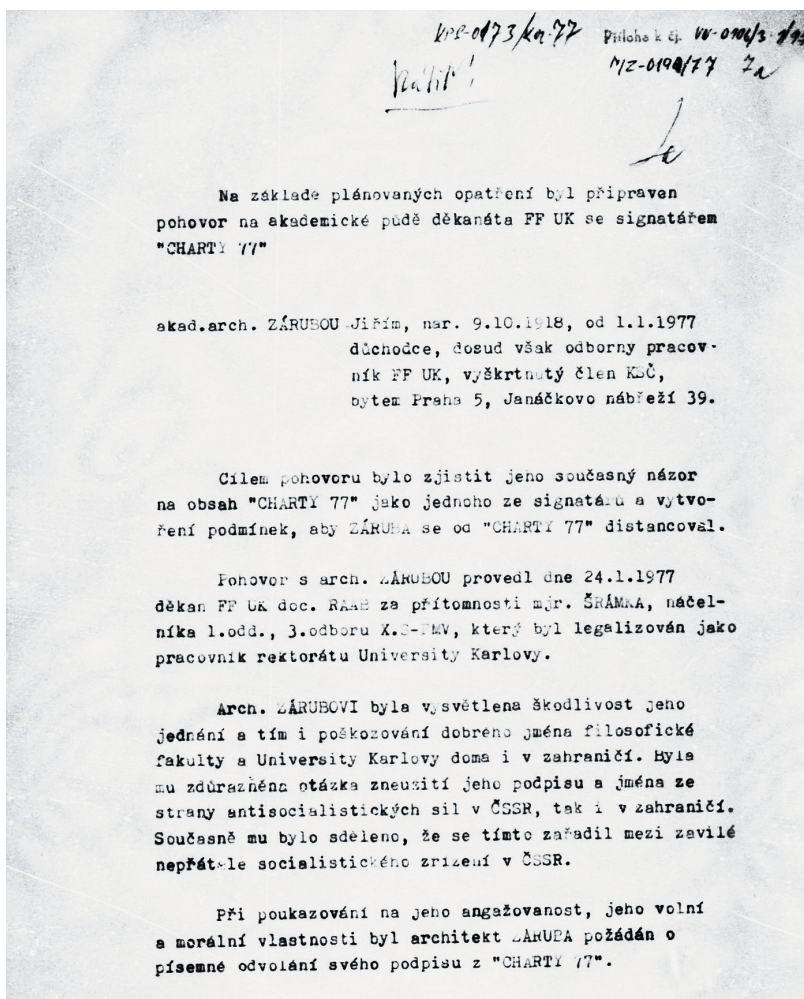
9 ABS, f. MV-KR, svazek a. č. 719397 MV, Záznam o pohovoru s Jiřím Zárubou, leden 1977.

Mjr. Jaroslav Šrámek, náčelník 1. oddělení 3. odboru X. správy FMV Foto: ABS

z „CHARTY 77“. Jmenovaný po zvážení celé věci koncipoval své odvolání, které adresuje ÚV KSČ, rektorátu UK a děkanátu filosofické fakulty UK. Tohoto odvolání je možno veřejně využít.¹⁰

Okolnosti pohovoru ukazují na propojenost tehdejšího vedení fakulty s tajnou policií. Naznačují rovněž ponuru atmosféru na pražské filozofické fakultě, která byla na počátku sedmdesátých let výrazně zasažena politickými čistkami a do jejíhož vedení se tehdy dostali bezpáteří kariériste spojení s aparátem komunistické strany. Architekt Jiří Záruba byl mezi signatáři Charty 77 jediným, kdo v době podpisu pracoval na FF UK. V první vlně Charty byly přítom desít-

První strana záznamu o pohovoru s Jiřím Zárubou z 24. ledna 1977

Foto: ABS

■ PROHLÁŠENÍ CELOZÁVODNÍHO VÝBORU KSČ NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ UK V PRAZE K CHARTĚ 77 (13. 1. 1977)

Pracovníci a studenti Filozofické fakulty UK spolu s naším pracujícím lidem s rozhořčením odsuzují nepřátelské vystoupení autorů a signatářů Charty 77. Tito jednotlivci jsou naší veřejnosti známi svými protisocialistickými postoji a činy. Právě tyto lidé zneužívají velkorysosti státních orgánů, pokračují ve svých protistátních akcích a dovolávají se přitom demokratické svobody a humánního jednání.

V době, kdy se nám za vedení KSČ podařilo překonat důsledky společenské krize, kterou sami vyvolávali a na níž se sami aktivně podíleli, pokračují ve své neblahé činnosti, snaží se poškodit dobré jméno socialistického Československa. Jejich pravou tvář odhaluje skutečnost, že svou Chartu předali buržoazním sdělovacím prostředkům k rozpoutání pomlouvačné kampaně proti budovatelskému úsilí našeho lidu. Činí tak právě proto, že v Československu nemají zájem.

V konfrontaci s tím vystupují pozitivní výsledky naší vědecké a pedagogické práce při uskutečňování závěrů XV. sjezdu KSČ, zvláště ve výchově mladé socialistické inteligence. V tomto úsilí budeme neochvějně pokračovat.¹¹

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Blíže JAREŠ, Jakub – SPURNÝ, Matěj – VOLNÁ, Katka a kol.: *Náměstí Krasnoarmějců z. Učitelé a studenti na Filozofické fakultě UK v období normalizace*. Filozofická fakulta UK v Praze – Togga, Praha 2012.

Odvolávám svůj podpis

PRAHA 25. ledna (z) — Akademický architekt a odborný pracovník filozofické fakulty University Karlovy Jiří Záruba zaslal dopis ústřednímu výboru KSČ, rektorátu University Karlovy a děkanátu filozofické fakulty University Karlovy v Praze, ve kterém se píše:

Text charty 77 mi byl předložen k podpisu ne zcela úplný, nebyl jsem informován o jednotlivých signatářích a nebylo mi sděleno, že tento text bude zneužit a použit antisocialistickými silami v ČSSR a nepřáteli v zahraničí.

Po seznámení se s chartou 77 si plně uvědomuji, že její myšlenky se ubírají naprosto jiným směrem, jsou používány proti socialismu a v mezinárodním měřítku slouží našim nepřátelům.

Tím jsem byl podveden a oklamán.

Protože jsem vždy setrval a chci nadále setrvat na myšlenkách socialismu a z toho důvodu, že moje politické přesvědčení se rozchází s autory a signatáři charty 77, odvolávám veřejně svůj podpis pod chartou 77.

JIRÍ ZÁRUBA,
akademický architekt a
odborný pracovník FF UK v Praze

Prohlášení Jiřího Záruby otisklo 26. ledna 1977 Rudé právo Foto: archiv autora

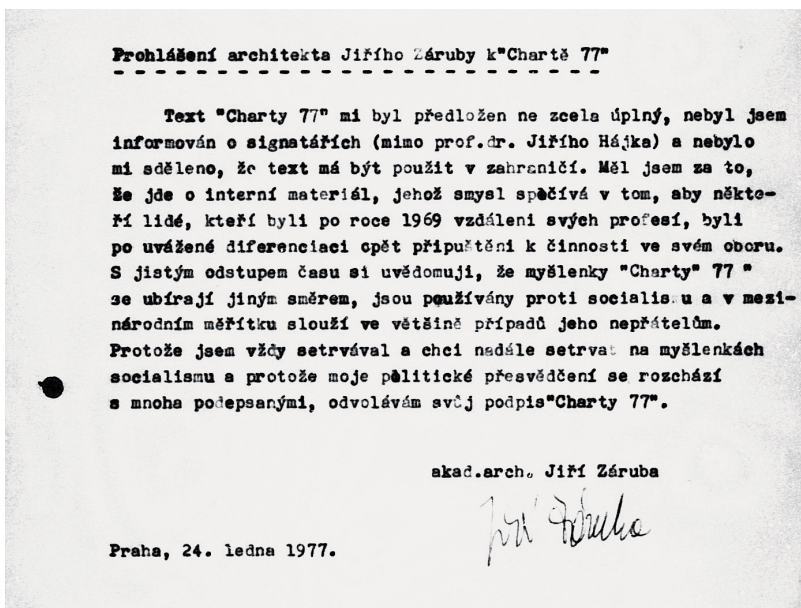
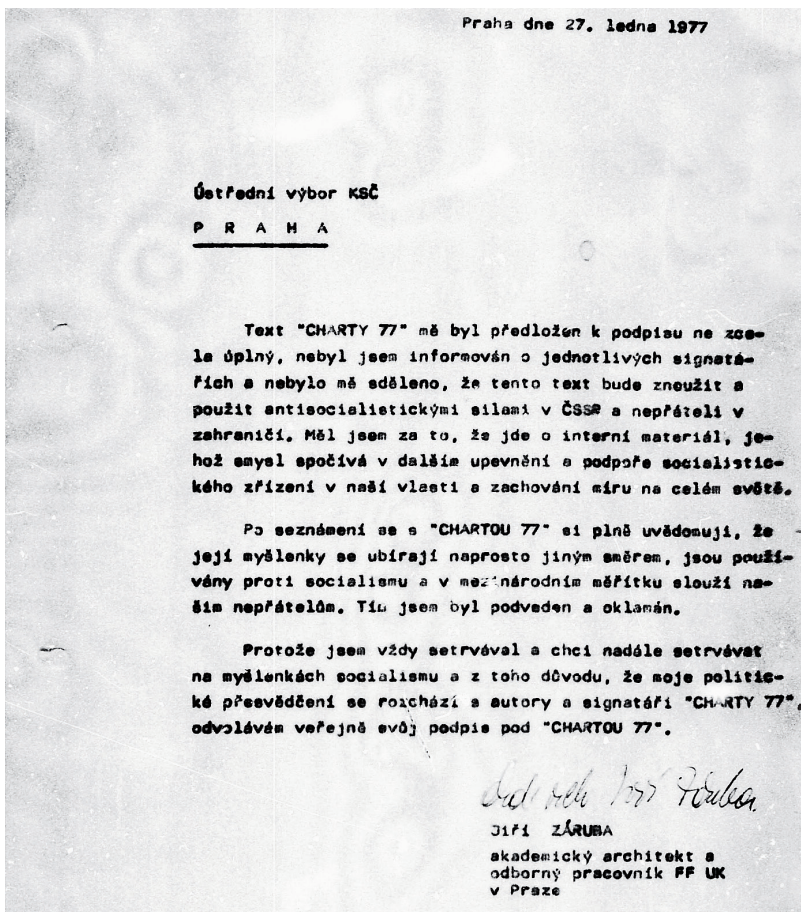
ky osob, které musely ze stejné fakulty několik let předtím odejít. Patřil mezi ně například prof. Jan Patočka, v roce 1972 nuceně penzionovaný. Když vypukla kampaň proti chartistům, vydal 13. ledna 1977 fakultní výbor KSČ prohlášení, ve kterém byla Charta 77 označena za „nepřátelské vystoupení“.

V pondělí 26. ledna 1977 vyšlo Zárubovo prohlášení v *Rudém právu*, deníku ÚV KSČ, pod titulkem „Odvolávám svůj podpis.“¹² Symbolickou tečkou za celou kauzou byl paradoxně definitivní odchod architekta Jiřího Záruby z filozofické fakulty, ke kterému nakonec došlo bez ohledu na jeho kající postoj. Děkan Ráb údajně na Zárubovu žádost, aby mu byla zrušena předchozí výpověď a mohl nadále na univerzitě přednášet, lakonicky prohlásil, že *lidi, kteří jednou podepsali a potom odvolali, FF UK nepotřebuje*. Toto vysvětlení měl podle agenturní zprávy StB, napsané na základě informací získaných tajným spolupracovníkem StB s krycím jménem „Alfréd“, rozšiřovat mezi známými na začátku března 1977 signatář Charty 77 Karel Kyncl.¹³

Informaci o neprodoužení smlouvy na fakultě potvrzuje také další ob-

12 ZÁRUBA, Jiří: Odvolávám svůj podpis. *Rudé právo*, 26. 1. 1977, s. 2.

13 ABS, f. MV-KR, svazek a. č. 719397 MV, Agenturní záznam (vypracoval příslušník 1. oddělení 1. odboru X. správy FMV nstržm. Luděk Vondráček), 7. 3. 1977. Pod krycím jménem „Alfréd“ byl v letech 1975–1989 registrovan StB jako tajný spolupracovník František Moudrý (nar. 1948), původním příjmením Rippaus.

Dvě verze prohlášení Jiřího Záruby, v němž odvolal svůj podpis pod Prohlášením Charty 77, se dochovaly ve svazku vedeném StB k jeho osobě Foto: ABS

Podpisové dokumenty

1. ledna 1977 (1) 241 -1 (Záruba)
 1. února 1977 (5) 207 (Aleš Sedlák)
 9. března 1977 (8) 617 (z toho 170 nových /Aleš Sládek/)
 13. června 1977 (11) 133 (3 se opakují z č.8) -1 (dr.Strinka)
 21. prosince 1977 (14) 81
 23. května 1978 (17) 56
 10. října 1978 (20) 50
 21. dubna 1979 (25) 41
 8. října 1979 (27) 39

Uvedeno v Křesťané a Charta 77 (celkem 1017 -1/Strinka/)

9. června 1980 (28) 48
 27. dubna 1981 (29) 44
 5. února 1982 (10/82) 36 (obsahuje 3 jména z 29 /Horáček,Koptiš, Tranžík/ -3)
 13. března 1983 (7/83) 37 (obsahuje jméno ing.Čejky z 29) -1
 7. února 1984 (3/84) 25
 20.května 1985 (10/85) 28 (ve skutečnosti pouze 27)
 1. října 1986 (26/86) 25
 28. prosince 1986 (37/86) 13 (obsahuje jméno V.Píši z 26/86) -1
 5. dubna 1987 (28/87) 10
 (43/87)

Dopisem se přihlásili: 13.ledna 1977 Marie Růt Křížková
 1. září 1980 Helena Klímová
 27. května 1982 Bohumil Obdržálek (3/84)
 Irena Obdržálková
 léto 1985 Alena Komárková

dobný pramen z provenience tajné policie, napsaný na základě zprávy agenta „Miroslava“ (v níže citovaném dokumentu je uveden jako „Pramen“).¹⁴ Když se dotyčný tajný spolupracovník náhodně potkal s Jiřím Zárubou, dozvěděl se o jeho strastech souvisejících s odvoláním podpisu pod *Prohlášením Charty 77: Dne 12. 3. 1977 se Pramen sešel náhodně s arch. Jiřím ZÁRUBOU, signatářem CHARTY 77. ZÁRUBA si Prameni postěžoval, že se dostal do nepříznivé situace ne proto, že CHARTU podepsal, ale především proto, že přistoupil na odvolání, což bylo veřejně publikováno. Uváděl, že si tak zneprátelel své dobré přátele, že mu to stejně nebylo nic platné, protože byl propuštěn z fakulty, kde měl již dobré postavení. V žádném případě by nebyl ZÁRUBA na odvolání přistoupil, kdyby s ním jednali „fyzlové“ v civilu, podlehl však proto, že jednání bylo vedeno vojáky v kontrarozvědce, i když prý nemá jako nevoják s těmito orgány nic společného. Celý rozhovor byl ZÁRUBOU veden zmateně, dával jenom najevo své nepřátelství k socialistickému zřízení.¹⁵*

Z dostupných dokumentů je zřejmé, že se Jiří Záruba cítil po odvolání podpisu *Prohlášení Charty 77* oklamán a osamocen, když se od něho odvraceli přátelé, kteří vnímali jeho rozhodnutí jako nepřijatelné. Příběh selhání jediného signatáře Charty 77 z první vlny ukazuje, že strategie přizpůsobení neměla ani z čistě pragmatického hlediska šanci na úspěch a naopak vedla k sociální izolaci. Záruba se stal prvním z 25 signatářů Charty 77, kteří do listopadu 1989 odvolali svůj souhlas se zakládajícím manifestem této občanské iniciativy. Z celkem 1889 zveřejněných signatářů šlo přibližně jen o něco více než jedno procento osob.¹⁶

Přehled počtu signatářů sestavil v roce 1987 Jiří Gruntorád

Foto: Libri prohibiti

14 Tamtéž, Agenturní záznam (vypracoval příslušník 1. oddělení 2. odboru X. správy FMV mjr. František Tvaroh), 21. 3. 1977. Pod krycím jménem „Miroslav“ byl v letech 1974–1989 registrován StB jako tajný spolupracovník Miroslav Klivar (nar. 1932).

15 Citované tvrzení o pohovoru s příslušníky vojenské kontrarozvědky bylo buď Zárubovou snahou vysvětlit své selhání, nebo omylem, ve skutečnosti příslušník StB vystupoval jako pracovník rektorátu univerzity. Tamtéž.

16 Někteří signatáři navíc odvolali svůj souhlas s *Prohlášením Charty 77* z jiných důvodů než Jiří Záruba – například proto, že považovali postoj Charty 77 za příliš kompromisní ve vztahu ke komunistickému režimu.